

гатунку, архаїчні та феодальні засоби створення установ загального, тобто суспільних і державних ("блат", "зв'язки", "знайомство", "хабар", "рейдерство" тощо, додамо також численні синекури та масове ошукування, що формують етику, де переважає аморальне) значною мірою характеризують діяльність державних, зокрема правоохоронних органів. Гуманістичне підґрунтя теорій природного права, на основі яких побудовані сучасні суспільства ("правові держави") та створена система регулювання відносин ("права людини"), розвиваються через неготовність суспільств більш примітивних, де реально діють принципи "закритого суспільства", долати стихійність узасадкованого ірраціоналізму. У політологічній термінології це виражається як скочування у бік "латиноамериканського" чи навіть "африканського", але аж ніяк не "європейського" шляху розвитку (з відповідними відомими перспективами). В юридичній термінології це виражається у фактичній відмові від побудови правової держави як держави, де принципово кожен є рівним перед законом, і правоохоронні органи, система юстиції, використовуючи неправові, а інші, у тому числі кримінальні засоби у своїй діяльності, значною мірою відповідають тим прихованим інтенціям, які замарковані у назві через поняття "кримінальний".

УДК 340.12:340.15

О.М. Атоян

**КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ
ВЗАЄМОДІЇ ФІЛОСОФІЇ І ПРАВА:
ОКРЕМІ ДУМКИ В ЗАГАЛЬНОМУ НАПРЯМКУ¹**

Нова книжка постійної вже серії "Філософія права" є формою загальноприйнятого в світовому науково-академічному (університетському) середовищі звіту про виконану роботу або, як частіше прийнято говорити - програму. Такий звіт кафедри філософії права, історії та культурології Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка вплився в солідну форму монографії, де опубліковано результати розробки комплексної наукової теми. Зважаючи на обширність теми, до авторського колективу було залучено фахівців з інших кафедр університету, з інших університетів Луганська і з університетів інших країн (Росії). Останнє є вже

¹ Рец. на кн.: Філософія і право: культурно-історичні аспекти взаємодії: Монографія /О.М. Литвинов, О.М. Єременко, М.Ф. Максимов та ін.; за ред. О.М. Литвинова. - Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. - 312 с.: іл.

традиційним для колективу кафедри, яка має міцні наукові зв'язки з багатьма науковими центрами як України, так і низки країн, насамперед колишніх радянських республік.

Вже перші сторінки видання є зворушливими, бо їх присвячено нашим колегам, яким не судилося дожити до сьогодні, певною мірою цей *теторіум* задає й тон сприйняття всього тексту. Сам же текст також є дещо незвичним для наукової монографії завдяки образному ряду – ілюстраціям, створеним молодим талановитим художником Д. Левченковим, людиною із філософським складом ума: він дуже тонко і виразно узагальнив та відтворив настрій і дух книжки в цілому.

А дух цей і настроїв простим назвати неможна. По-перше, оскільки заявлена тема виглядає майже безмежною, але настільки ж і цікавою та актуальною. По-друге, втілення її як вирішення такого вельми складного завдання також є дещо незвичним для прийнятих у вітчизняному науковому співтоваристві стандартів, в яких абсолютизовано форми модерного раціоналізму, тобто способу мислення, який був відкриттям Нового часу – XVII-XVIII століть (яскраве свідчення – так звані "вимоги ВАКу" до оформлення наукових текстів, зауважимо, без будь-якого врахування специфіки певних наук: від математики до мистецтвознавства). Ця ж монографія, як мінімум на деяких сторінках, наближає нас до XXI століття. Йдеться скоріше не про зміст, а про загально методологічний підхід, який науковий редактор видання О.М. Литвинов назвав "плюралістичним" та "постмодерним". Звичайно, постмодерну "мозаїку" проблемного поля ми тут споглядаємо, але для монографії більш важливою (за визначенням) є цілісність. У чому ж цілісність запропонованої досить великим колективом авторів праці? Як удається, перш за все в намаганні не стільки надати відповіді, тим більш завершені та однозначні, а скільки в постановці питань і вільному міркуванні стосовно можливостей відповідей.

У першому розділі "Філософсько-культурологічні аспекти історико-правових досліджень" йдеться про плідність культурологічного підходу до осмислення проблем правознавства, причому не тільки в історичному, а й у теоретичному аспектах. Доводиться значення процесів раціоналізації людського життя в правовому їх оформленні, яке поступово набуває фактичного (наукового) статусу парадигми. На прикладі інституційно-правового оформлення легітимації правової держави в історії філософсько-правової думки цей процес демонструє

російський професор В.Я. Любашиць.

Другий розділ "Право і держава в культурно-історичних вимірах" може викликати певні зауваження чи навіть заперечення, насамперед у тлумаченні поняття "вітчизняний", оскільки тут фактично не розрізняються російське та українське в підходах до означеного кола проблем. Втім слід зважати на основні домінанти, що заявлені в назві розділу, а також на реальне історичне минуле, яке саме в такому аспекті демонструвало ту єдність, що державні і правові питання, по-перше, у періоди, що розглядаються, розділяти не є можливим, і, по-друге, йдеться-то в основному про запозичення тих ідей і смислів, які було вироблено на іншому – і не на російському, і не на українському – суспільному та інтелектуальному ґрунті. Так, поступове подолання середньовічного релігійно акцентованого погляду на право й державні інституції в бік його секуляризації та посилення суто філософського впливу – це є ідеї західноєвропейські, які починали – досить повільно – впливати на державно-правову думку в Російській імперії. Певне роз'яснення щодо все ж таки розподілу "російського" та "українського" маємо в підрозділі ще одного представника Ростовської-на-Дону школи філософії і теорії права професора А.Ю. Мордовцева, який викладає відповідний (російський) варіант тлумачення правової політики, називаючи його консервативним. Ці проблеми О.І. Левченков і О.Б. Левченкова намагаються розглянути вже на матеріалі сучасному, де Україна і Росія презентують держави перехідного періоду, хоча тут також значною є суто історична (і в фактичному, і в ідейному плані) складова. Останній підрозділ є дещо незвичним для юридичних праць, його присвячено сакральному в естетиці державного символу (автор – представник філософського факультету Східноукраїнського національного університету В.М. Шелюто): логічним виглядає і постановка питання, оскільки, звичайно, воно не є тільки естетичним, а й культурно-історичним, тим більше в контексті православної російсько-української традиції сакралізації не тільки державних символів, а й самої держави та влади.

Наступний Розділ III присвячено вже правовим аспектам національного – українського – культурного життя. Йдеться про роль і значення звичаю в формуванні українського права, про культурно-історичні особливості розбудови державності в Україні і про конкретний приклад вельми позитивного втручання держави в економіку, коли це спирається на втіленні буржуазних, тобто право-

вих принципів навіть у найпростішому їхньому вигляді. Завершується розділ спробою аналізу однієї з головних причин наших негараздів у всі часи – правового нігілізму, який сьогодні багато в чому обумовлює й соціокультурну кризу українського суспільства.

В останньому Розділі IV розглядаються світоглядні та правові аспекти культурного розвитку особистості та суспільства. Зокрема, правосвідомість тлумачиться як проблема правової культури, яка аналізується у процесі формування особистості. Пропонується деонтологічний погляд на методологічні підходи до визначення правової культури юриста, а також висвітлюється безперечно актуальна проблема соціалізації курсантів ВНЗ МВС України, де підкреслюється значення гуманітарних світоглядно-концептуальних засад цього процесу. Досить логічно завершує розділ огляд і критичний аналіз євроінтеграційних процесів у вищій освіті України в світоглядно-теоретичному та правовому аспектах як становлення нової парадигми. Таким чином тут, у цьому розділі, маємо певне посилення уваги до "першоджерела" права як системи взаємовідносин і в індивідуальному, і в суспільному сенсах, тобто до самої людини, до особистості і до становлення її як суб'єкта суспільного і державного життя.

Ця робота, як і будь-яка інша, може бути предметом більш прискіпливого погляду і відповідної критики. Так, за заявленими ґрунтовними основами "постмодернізму" та різноманітним й фрагментарністю тематики деяких підрозділів можна вбачати й певні логічні прогалини, а в інших текстах – надто довільні тлумачення чогось уже стійкого та визнаного. Можу і я докорити, наприклад, недостатнім у низці підрозділів "юридичним наповненням" та, з іншого боку, доволі частим захопленням образністю, тобто, з формальної точки зору недотриманням вимог наукового стилю. Але ці ж "недоліки" є тим, що зробить більш привабливою цю книжку для студентів і курсантів, оскільки очевидно, що викладачі багатьох дисциплін знайдуть тут матеріал для своїх навчальних курсів, тим більше, що значну кількість ідей та думок, про які йдеться на сторінках цієї книжки, уже апробовано, зокрема у навчальному процесі ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. Можна сказати й про деякі дрібні помилки у викладенні тексту, але це не впливає на загальну високу оцінку представленої на суд читача роботи.

Деякі слова про післямову "Право як феномен культури" (О.М. Литвинов). Крім пояснення загального задуму та конкретного втілення ідеї, на основі якої ґрунтувалася робота в цілому, маємо й суто культурологічну інтерпретацію історичного поступу та сучасно-

го стану українського державно-правового життя. Мабуть не всім сподобається термінологія, коли нашу культуру відносять до "вторинних", тобто некреативних, а я б додала: фактично означають як таку, де переважає елементарна піль, оскільки використовується вираз "споживацька". Але переведення термінології культурологічної в правову, коли йдеться про процеси, що повертають нас до "природного стану", а також низка інших аргументів (наприклад, про переважаючу кількість у світі таких культур-народів) кінєць-кінєцем вимагають нас замислитися над багатьма питаннями, починаючи зі своєї ролі й своєї позиції, свого відношення та своїх принципів, на яких будується співпраця й співіснування зі своїми співгромадянами. А якщо додати споглядання, як ми навчаємося, то докір щодо невміння та небажання засвоїти уроки видатних вчителів людства від Конфуція і Христа до Гоббса, Локка та інших, включаючи сучасних мислителів, які навчили свої народи жити більше по-людськи, – цей докір виглядає вельми доречним. Особливо доречним для того, хто є вчителем за фахом, точніше за видом діяльності.

Так через культурологічний підхід філософія права стає філософією освіти, а може й взагалі філософією життя. Це захоплене перебільшення значення філософії й філософії права зокрема виправдовується відчутною ширістю авторів монографії, яка може сприйматися і як свідчення про процес інтенсивного становлення філософсько-правової школи в Луганську, особливістю якої є культурологічний напрямок досліджень. Для нас також є важливим, що Луганський університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка стає одним з осередків розвитку такої юридичної науки, яка розвивається найдинамічніше в Україні і є однією з провідних у світі – філософії права.